

Februari 1953.

M E D D E L A N D E

nr 37

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Fredagen den 6 mars kl. 1900 kallas föreningens medlemmar till ordinarie årsmöte på Malmö Museum (Kungens kammare), där stadgeenliga förhandlingar äga rum enligt följande dagordning:

1. Protokolljustering
2. Styrelsens verksamhetsberättelse för år 1952.
3. Revisorernas berättelse
4. Fråga om ansvarsfrihet
5. Val av ordförande
6. Val av styrelse och styrelsesuppleanter.
7. Val av revisorer
8. Övriga frågor (bl.a. förslag om höjning av årsavgiften till kr. 15:-)

Efter förhandlingarna föredrag av major J.Lindgren över ämnet "Wira br den svenska stormaktstidens vapensmedja". Årsmötet avslutas med gemensam supé för dem som så önska. Anmälan om deltagande kan göras hos klubbmästaren i samband med mötet.

Vintersammanträdet.

Sammanträdet den 4 december måste p.g.a. mellankommande hinder inställas.

2

Det uppskjutna föredraget hålles istället, som framgår av meddelandet, på instundande årsmöte.

Utflykt till Köpenhamn.

Söndagen den 22 mars äro föreningens medlemmar inbjudna att bese maskinfabrikant E.A. Christensens, Köpenhamn, förnämliga blankvapensamling. Avresa från Malmö med ordinarie färjan kl. 11.30. Under överfarten in-
tages gemensam lunch, varefter samling sker utanför hr Christensens bo-
stad, Peder Bangs vej 61, kl. 14.30. Efter demonstrationen, som beräknas
vara avslutad kl. 17.00 disponeras eftermiddagen fritt. Då antalet del-
tagare är begränsat måste anmälan om deltagande i utflykten göras till
ordf. J. Folke Herrström, Bergsgatan 9, (tel. 24684) snarast möjligt och
senast den 14 mars.

Svenska slagsvärd för flottan.

En kort sammanställning.

Under 1500-talets senare hälft förlorade de väldiga tvåhandssvärd
sin praktiska betydelse. De blevo istället rena värdighetstecken, som
buros efter fältherrar och högre dignitärer. Till lands försvann detta
bruk av allt att döma redan under Gustav II Adolfs regering, medan de
till sjöss levde kvar inom örlogsflottan ytterligare halvtannat århund-
de. Därvid är dock att observera, att de ombord på örlogsskeppen begagnade
svärd - burna av befälhavarna - skilde sig från de tidigare nämnda
Till form och utförande ge de sålunda intryck av att vara verkliga bruk-
vapen. Sannolikt ha de väl också, som v. Schreeb framhållit, understund-
"brukats för att rödja väg, då besättningarna efter fartygens ombord-
läggning med varandra råkat i handgemäng."

Det äldsta bevarade aktstycket angående tilldelning av slagsvärd
till flottan stannar från år 1609. I detta, som i sammandrag återfinnes
i Torsten Lenks uppsats "Om slagsvärdet som maktsymbol" (Svenska vapen-
historiska sällskapet's årsskrift 1944-1946, s. 45) omtalas att kaptenen
på "Obekant" Måns Jönsson den 3 juni samt kaptenen på "Orpheus" Hans
Andersson den 12 oktober 1609 mottagit vardera ett slagsvärd. Samma år
mottog också amiralerna Jon Persson och Isak Bijijm vardera två slag-
svärd "till bärgs behoff". Med dessa uppgifter korresponderar, som Lenk

understrukit, ett reglemente för svenska flottan från tiden 1724-1753, vari det föreskrives att varje örlogsskepp som för 70 kanoner och därutöver skall erhålla två slagsvärd, men skepp med mindre och ned till 20 kanoner endast ett.

Genom bevarade inventarielistor och beställningshandlingar har det varit möjligt att konstatera förekomsten av tre olika typer av i modell fastställda svenska slagsvärd. Dessa återfinnas jämte måttuppgifter och karakteristika i en tabellerisk översikt hos G. Halldin, Slagsvärdet i svenska flottan (Sveriges sjöfartsmuseums årsskrift 1949):

Modellår	Total längd	Klingans bredd	Märkt
1657	120-130 cm	5,5 - 6,5 cm	Anno 1657/ME FECIT* Wira
1738	130-134 cm	6,5 cm	A ^o : 1738/Wiira 1738
1744	120-125 cm	9,0 - 9,5 cm	Anno 1744/Med Guds Hielp

*Härtill kommer vederbörande smeds stämpel (t.ex. den från Wira bruk bekanta "Jopas i valfiskens gap").

Till denna tabell kan fogas att flertalet bevarade svärd av ovan nämnda modeller återfinnas i offentliga samlingar. De fördela sig i stort sett som följer: 1657 års svärd 9 st i offentliga samlingar (obekant hur många som ursprungligen tillverkades), 1738 års svärd 21 st. i offentliga samlingar, därav två deponerade ombord på kryssarna Tre Kronor och Göta Lejon (29 st. tillverkades), samt 1744 års svärd 7 st. i offentliga samlingar och ett i privat ägo (8 st tillverkades av svärdfejaren Cornelius Lind i Göteborg för de 8 galärer, som vid denna tid lågo stationerade på västkusten.

Tilläggas kan slutligen att förf. i sin ägo har ett egendomligt svärd med kort bred klinga (längd 73 cm och största bredd 5,9 cm) och enkelt anlöpt järnfäste av omisskänlig karolinsk typ (cirkelrund parerplåt med främre och bakre parerstång, samt mässingslindad kavel), vilket otvetydigt är ett bruksvapen och som sådant måste hänföras till flottan. Måhända är detta lilla svärd av samma typ som de av Daniel Grundell omnämnda äntersvärden, som även kallade "slagsvärd, mindre" - vilka buros av konstaplarna vid flottan. Härom torde emellertid framtida forskning kunna lämna besked.

Handgranat och eldspruta.

Bland vapentekniska uppfinningar, som fulländats under 1900-talet, spelar handgranaten och eldsprutan en framträdande roll. Under båda världskrigen var den förstnämnda ett av infanteriets viktigaste närstrivapen, medan eldkastaren, som "uppfannits" av tyskarna redan omkr. 1910 under andra världskriget var till ovärderlig hjälp, då det gällde att driva ut motståndare ur de fasta befästningslinjernas (t.ex. Maginotlinjen) bunkrar och observationstorn.

De båda uppfinningarna, som väl tämligen allmänt betraktas som noviteter, visar på ett slående sätt sanningen i det gamla påståendet, att intet är nytt under solen. Såväl handgranaten - begreppet taget i vid bemärkelse - som eldsprutan har nämligen en mer än tusenårig historia bakom sig. Ursprungligen torde båda ha tillkommit för att utnyttja de möjligheter till taktisk överlägsenhet, som uppstått genom uppfinnande av den under tidigare medeltiden så fruktade "grekiska elden", en lättantändlig vätska sammansatt av nafta och osläckt kalk. Den grekiska elden - liksom även andra brandsatser - inneslöts i knytnävsstora, äggliknande lerflaskor, vilka med påtänd stubin slungades mot fiendens träbefästningar. Åtskilliga sådana brandkulor, vilka under korstågshiden var i bruk hos främre Orientens folk (saracener, egypter, turkestaner m.fl.) ha av arkeologerna grävts fram i ruinerna efter gamla asiatiska befästningar. Den brinnande vätskan kunde emellertid också sprutas mot fiendebefästningar eller fartyg med hjälp av särskilda sifoner (handsifoner eller i fartygsbogarna inbyggda sifoner), vilka sålunda otvivelaktigt äro att anse som historiens första eldsprutor.

Sedan krutet under 1200-talet blivit känt i Europa - det är ju tidigast känt från Kina - utträngde detta de tidigare begagnade brandsatserna och bland dem i främsta rummet den "grekiska elden". Eldsprutan föll därmed i glömska och idén återuppväcktes icke förrän av de tyska krigsteknikerna vid 1900-talets början. Brandkulorna eller handgranaterna, som de ju med viss rätt kunna kallas, levde emellertid kvar och förbättrades. Lerhöljerna ersattes med höljen av brons, glas eller järn - sist sist blev fr.o.m. 1600-talets början de vanligaste -, vilka inneslöts i en krutsats. Denna som antändes medelst stubin, åstadkom att höljet sprängdes. Vi ha sålunda här att göra med den första spränghandgranat

Då det ingalunda var riskfritt att handha och slunga de påtända granaterna - dessa ha sitt namn efter granatäpplena, om vilka de påminna utvaldes särskilt tappert folk härför. Titeln grenadjär var sålunda från början en benämning med gloriös klang. Ännu på 1700-talet användes dessa primitiva järnklot, men de gingo så småningom ur bruk. Först under rysk-japanska kriget 1904-1905 började man åter begagna spränghandgranater. Dessa voro självfallet av en ny, avsevärt förbättrad modell med slagantändning.

O.C.

Föreningens bibliotek.

Föreningens bibliotek, som är inrymt på Malmö museum, är tillgängligt för medlemmarna kl. 09.00-17.00 efter föregående anmälan på museets expedition. Den litteratur, som ingår i biblioteket, återfinnes på bilagda förteckning. Hemlån kan endast medgivas genom hänvändelse till föreningens ordf.

Årsavgiften.

Årsavgifter kr. 10:- kan insändas medelst bilagda postgirokort. Medlemmar bosatta i utlandet torde benäget sända motsvarande belopp i check till föreningens skattmästare, köpman Sture Hansson, Nobelvägen 74 Malmö.

Rättelse.

Genom ett tekniskt missöde hade föregående "Meddelande" blivit felnumrerat. Rätta numret är 36.

Nyutkommen litteratur.

Benckert, G., Något om kriser. (Samlarnytt nr. 8, 1952)
 Lönnberg, E., Kyrkvärjor i Närke (Från bergslag och bondebygd 1952)
 Orre, H., Karolinska infanteriofficersvärjor (Samlarnytt nr 6-7, 1952)
 Svenska Vapenhist. Sällskapet. Meddelande nr 36 (stencil), Sthlm 1952
 Vaabenhistorisk Selskab. Meddelelser. Årg. 20:159, Köpenhamn 1953.

Förteckning över litteratur
ingående i föreningens bibliotek på Malmö museum.

Meddelanden från vapenhistoriska föreningar

Meddelande från Skånes Vapenhistoriska Förening
Meddelande från Svenska Vapenhistoriska Sällskapet.
Meddelande från Vaabenhistorisk Selskab, Köpenhamn.

Årsböcker från vapenhistoriska föreningar

Armemusei Vänner. Meddelande V-XIII.
Svenska Vapenhistoriska Sällskapet. Årsböcker 1944-1952.
Haermuseet, Oslo. Årsböcker 1940-1950.
Krigsmuseet, Helsingfors. Årsböcker 1948-1951.
Vaabenhistorisk Selskab. Årsböcker III, V-VII.

Kataloger m.m. över vapensamlingar

Hallwylska museet, Stockholm. Vägledning.
Kunsthistorisches Museum, Wien.
Kunstschatz fra Wien. Katalog över vandr.utställn.
Schweizerisches Landemuseum, Zürich.
Skokloster, Vägledning genom samlingarna.
Skånes Vapenhistoriska Förening. Vapenutställning. Katalog.
" " " " Bildalbum.
Tøjhusmuseet, Köpenhamn. Våbenhallen. Katalog.
Koldingmuseet, Kolding. Katalog över musikinstrument.
" " " " minnen fra Treårskrigen.

Övriga vapen och krigshistorisk litteratur

Alm, J., Vapnens historia, Stockholm.
Arbman, H., Birka, Sveriges äldsta handelsstad.
Cederlöf, O., Historiens plogbillar. Vapenhist.handbok.
Månsson, Peder, Stridskonst och Stridslag.
Phönitz, C., Karl XII.
Gun and cartridge record.